

УДК 821.171.2

ББК 83.3 (4 Укр)1

**"ВІН УКРАЇНЦЯМ ПАМ'ЯТЬ ПОВЕРНУВ":
ХУДОЖНЬО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ШЕВЧЕНКА
ЯК КОДУ НАЦІЇ В ТВОРІ "НА РОЗПУТТЯХ ВЕЛЕСЛЮДНИХ..."
ТАРАСА ТАБАЧИНА**

Л. Т. Шевчук

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
кафедра української літератури; 76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57; тел. +380 (342) 59-60-74; e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

Стаття присвячена дослідженню Шевченкового слова як унікального коду у віршованому творі Т. Табачина, виявленню його проблемно-стильової своєрідності.

Ключові слова: код нації, поетична традиція, своєрідність стилю.

*... Даруй словам святу силу
Людськеє серце пробивать...
Щоб милість душу осінила ...*

2014 рік оголошено Роком Тараса Шевченка – Людини, що “хрест несла з коліски до кончини” [13, с. 160]. Іван Дзюба в передньому слові до вагомого 12-томного видавничого проекту слушно застерігав від поширеної ілюзії стосовно творчості геніального Кобзаря, ілюзії, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, властиво, виснувавши: “Шевченко як явище велике й вічне – невичерпний і нескінченний” [3, с. 9]. І справді вже два сторіччя поетової Вічності не одне покоління літературознавців намагається збагнути масштаби величі Шевченка – передовсім як літератора і мислителя. Наш сучасник Петро Іванишин, скажімо, переконаний, що “суть великого письменника увиразнюється з погляду національного сенсу його творчості” [6, с. 8]. Ця думка певною мірою суголосна міркуванням Ліни Костенко про великого письменника, якого формує історія рідного народу, і все, що він робить – він робить у проекції на потреби його культури [7, с. 4]. Із Тарасових творів перед європейським читачем поставав неповторний, яскраво національний образ України і образ великого поета, що став символічним уособленням українця та його світу [5, с. 522]. І справді Україна була для нього всім, і він є нині всім для українців. Свого часу Олесь Гончар дуже влучно сказав про нашого апостола правди: “Шевченко – це код нації, а в його “Кобзарі” закодовані самі генетичні основи нашої духовності” [1, с. 9]. Воістину, він залишив нам унікальний код – і ним для України є Шевченкове слово.

Втім, у неможливості “збагнути цю людину до кінця, Розкодувати це вкраїнське диво” [13, с. 9] зізнається у віршовому ліро-епічному творі «На

розпуттях велелюдних...» і прикарпатський учитель Тарас Табачин. Як автор, він керується не тільки своєю глибокою шанною до Кобзаря, в поезії якого живе філософська глибина, віще пророцтво, непереможний національний дух, але й, за словами Ярослава Дорошенка, прислухається до внутрішнього поклику творити на основі загальновідомих фактів і подій версію постаті великого поета “зі своїми своєрідними прикметами, нюансами, прагне надати неповторних рис висвітленню ваги і ролі Шевченка в торуванні революційного шляху суспільного поступу: “Вставайте, кайдани порвіте” [4, с. 4].

Це його перша книга у зрілому віці, добра у сенсі виховному і фаховому, властиво, видана великим тиражем, отож, є в шкільних бібліотеках – навіть на батьківщині великого Кобзаря. Прикметно, жодного літературного досвіду раніше – і твір з ознаками незаперечного хисту. Щоправда, від часу дебюту минуло 15 років, але автор продовжує працювати зі стоїтичним спокоєм і до поважного 80-літнього ювілею наближається з чималим творчим доробком. До слова, поетична традиція, на якій виріс Табачин-поет, відбита у виборі ним для своїх п’яти творів особистостей, наділених поетичною силою, яким відкривалася Істина, – Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Григорія Сковороди, Лесі Українки, Івана Франка, особистостей, котрих літературознавець Т. Салига слушно вважає духовною короною, своїм світлом над головами [11, с. 20]. Вочевидь, вагому роль зіграв у творчому становленні Тараса Табачина неокласик міжвоєнного двадцятиліття Юрій Клен, поеми якого вплинули на вибір автором, зокрема, поетичного розміру.

Отож, увібравши в себе поетичну традицію і естетичні пошуки сучасників, як-от, приміром, Ліни Костенко, автор доповнив їх власним особистим глибоко переосмисленим досвідом, утім, простим у своїй основі, тому його творам властивий погляд на своїх персонажів крізь призму правди.

Симптоматично, що назву для свого віршово-розповідного твору Т. Табачин взяв із вступу до Шевченкової поеми-послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»:

Тільки я, мов окаянный,

І день, і ніч плачу...

На розпуттях велелюдних... [14, с. 267].

Вона є не випадковою, бо пояснює націотворчу позицію автора, як зрештою, і самого поета, який знаходився “на розпуттях велелюдних”, тобто опинився перед необхідністю приймати доленосні рішення, від яких, вочевидь, залежатиме майбутнє багатьох людей – його народу. Та і сьогодні “во ім’я Боже Україна стоїть на розпуттях велелюдних” [11, с. 27].

Т. Табачин, структуруючи видання, запропонував читачеві порівняно невеликий за обсягом пролог, в якому стверджує, що “в кожному серці можна віднайти цікаві почування і гадки” та окреслює загальний задум свого твору, висвітлює основну ідею, яка надихнула його “мережити складні ряд-

ки октав” і пронизує весь текст, бо пише він “про найдорожче”, міркує про долю великого Кобзаря (“так, син кріпацький на вершину слави Піднісся стрімко, мов гірський орел”), торкаючись до різних граней його біографії, етапів неповторної творчості, заглиблюючись у внутрішній світ поета у шести частинах віршового ліро-епічного твору.

Перший розділ висвітлює сирітське дитинство геніального поета, формування його національної свідомості, навчання у дяківській школі, в якій “Тарас таїну слова пізнавав”, осмислення юним поетом кріпацької долі, “що зіткана із смутку, із журби” [13, с. 20]. Автор вводить в художню тканину твору і втрату коханої неньки, гірке наймитування, мандрівку з дідом Іваном до Умані, захоплення талановитого хлопчини кобзарськими піснями, чумакування з батьком, заповітну мрію про малярство і поїздку з паном Енгельгардтом у Вільно.

Частина «Юність» відкриває для нас Шевченка-романтика, його зворушливе кохання до Оксани, непохитне прагнення малювати, його хист “чарувати словом”, доленосну зустріч Тараса у Петербурзі з митцями Іваном Сошенком та Карлом Брюлловим, котрі згодом посприяли викупу юнака-невільника з кріпацтва, читання першої поеми «Катерина» “на п’ятниці” в Є.Гребінки, готовність стати на шлях боротьби поетичним словом – з’яву «Кобзаря», що як “візитка наша, золоте руно” “мову матірну святу, ясну, що сяяла Немов неопалима купина Явив усьому світові” [13, с. 56], що “являє світу образно-емоційне осягання Бога, яке притаманне саме українцям” [9, XXIV]. На схожому емоційному рівні Т. Табачин зображує знайомство Т. Шевченка з Варварою Рєпніною та подаровану нею Біблію. Імпонує згадка автором про людей і події тієї епохи: смерть “невільника честі” О. Пушкіна, мрія про зустріч з “легендою живою” І. Котляревським, якого Тарас називав батьком. Відлунюють в творі й дослідження професора В. Полека про походження Шевченкового прадіда з Карпат (“якби він міг, то...полинув би, мов птах, в далекий світ, Де у землі лежать за правду вбиті Невинні предки”), доречні покликання на шевченкознавчі рецензії Г. Квітки-Основ’яненка, М. Гулака-Артемівського, М. Добролюбова, М. Чернишевського.

Цей розділ також знайомить нас із періодом перебування Т. Шевченка в Петербурзі. Майстерно виписані автором епізоди суголосні поеми «Сон», щоправда, без використання прийому сну. Тут простежуємо зорові та слухові асоціації – бачимо валку невольників, і Катерину з немовлям, і безтурботне життя вельмож, байдужих до людських страждань, чуємо брязкіт кайданів, відчуваємо смуток через долю “преславних козаченьків”, на чийх кістках виросла російська столиця Петербург, “щоб розбудити приспаних синів”. В ліричних відступах автор розмірковує про недолю України, без якої “ми не нація – юрба”, про вияв людської гідності та незламності на допитах у справі Кирило-Мефодіївського товариства, солідарність з побратимами, “що не захотіли жити, як раби”.

Спостерігається наростання у третій частині «На шляхах неволі» невимовного трагізму: це і Кобзареві страждання в казематах, і безжальний вирок – десять років каторжної солдатчини, роздуми про заслання, що переплавились у горнилі авторської думки в такі місткі промовисті рядки: “Дивуюсь, як я іще живий, адже пройшов уже крізь сто смертей”. Попри випробування духу і тіла поет-страдник як цілісна натура виявляє непохитність і гідність, яку вияскравлює знамените Шевченкове “Караюсь, мучусь, але не каюсь” (в аналізованій поемі натомість «Караюся, і мучуся, й не каюсь»). Експедиція на Арал як художника, підтримку друзів, листування з княжною, перебування в Оренбурзі, заслання на півострів Мангишлак, приязні взаємини з комендантом Новопетровського укріплення Іраклієм Усковим, безстрашність політичної поезії – наступні віхи поетового шляху.

Автор зворушливо передав почуту Кобзарем після десяти літ неволі звістку про амністію, про волю:

*Із вуст лилась свята молитва тихо –
Всевишньому подяку він складав
За те, що не зламався, не змалів,
Не спився, не згрубів, не отупів.*

Промовистою видається назва 4 розділу «У zenіті слави і страждань». У житті Шевченка – з’ява непересічних людей того часу – Михайла Щепкіна, Катерини Піунової, графа Толстого, Сергія Волконського, Михайла Лазаревського, негритянського актора-трагіка Олдріджа, Марка Вовчка, зустріч з рідними, нерозділене кохання до Ликери Полусмакової (позаяк у Шевченка життя – ніщо, “коли нема серця з серцем розмовлять”; “нема з ким полюбитись...Серцем прихилитись...”; “не найшлося з ким серцем ділитись” [14].

*Та був він з тих, що зветься одержимі,
Бо щастя людства – їх свята мета [13, с. 120]*

З огляду на це нерідко в текст поетичного твору Т. Табачина вплітаються концептуальні рядки про свідомий вибір Кобзаря: “Підніс Шевченко музу вище слави”. 9 лютого 1858 року в Нижньому Новгороді перо поета мережить рядки триптиха «Доля», «Муза», «Слава», в якому:

*Він сестрою
Назвав жорстоку долю (і не кляв),
Зневажив славу, хоч із гіркотою
Зізнався, що її б він привітав.
І музу попросив його учити
"Неложними устами" говорити" [13, с. 118]*

Своєрідність частини "Смерть поета" в тому, що перед нами осмислення його митарств, зболеної Кобзареві дороги до Вічності:

*Так доля свій автограф написала
На пройнятих журбою сторінках
Сумної книги світлого життя
Великої людини – Кобзаря [13, с. 124]*

Автор починає цю скорбну розповідь із промовистого порівняння з лелекою, який втратив свою пару і знаходиться в стані складного душевного роздвоєння: “І з тугою дивився бідний птах у далечінь”. Читач відчуває невідповідність такої паралелі, бо все, що здатна відчувати людина, відчуває, звісно, і живе створіння. Тому болісні психологічні стани Шевченка накладаються на відчуття лелеки, адже проблема втрати другої половини для кожного із них в цей період самотності життя є вкрай важливою і розпачливою.

Та й зрештою, Тарас був приречений своїм покликанням на самотництво. Його покликання *всеукраїнського Кобзаря* – речника правди та утішителя сердець – близьке до покликання біблійного пророка:

*Кобзар – пророк. Він місію важливу
Виконував, бо Слово Боже ніс
В оселю кріпака....*[13, с. 154]

Але не в усьому тотожне з ним, бо це, на переконання Т. Майданович, оригінальне українське служіння Богу і народу [9, ХХІІІ].

*Неначе праведних дітей,
Господь любя отих людей, Послав на землю їм пророка;
Свою любов благовістить! ("Пророк")*

За Промислом Господнім його було поховано на Чернечій горі:

*Немов Голгофа з муками Христа,
Якого розіпнули на хресті,
Голгофа українська пресумна
На тій Чернечій канівській горі.
Ідуть прочани (літо чи зима)
І здалека, і зблизька. В цій землі
Лежить митець. Прийняв він без вагань
Спасителя крихіточку страждань* [13, с. 158].

Доречно зазначити, що автор не обмежується відомими фактами з біографії Кобзаря. Пропустивши через вразливу душу все прочитане про Т. Шевченка, простудіювавши всі відомі літературознавчі дослідження про нього, він демонструє злет художньої уяви та цікаві поетичні знахідки, як, скажімо, нерідко в пролозі та в заключному розділі «Безсмертя», що написаний як післямова. Авторіві все ж не вдається обійтися (має рацію Я. Дорошенко) подекуди без римованої фіксації дійсних подій, характерів людей, без звичайного повторення добре відомого. Це, міркуємо, якоюсь мірою позбавляє авторську думку лаконізму і зумовлює відчутний спад динамічності, дещо послаблює яскравість створених картин і образів [4, с. 5]. І все-таки помітно пронизаний ліризмом, наснажений глибоким патріотизмом літературно значимий віршований твір Т. Табачина – це ще один крок до осягнення постаті великого Кобзаря-генія, таємниці таїни його поетичного світу. І це заслуговує на повагу та інтерпретацію.

Т. Табачин увесь у проблематиці людської духовності, боляче, іноді з декадентсько-мінорним настроєм, реагує на суспільну моральну деграда-

цію суспільства, на втрату національної ідентичності, іноді різко висловлює своє захоплення чи розчарування моральними вадами суспільства, навіть декларує в дидактичній манері традиційну народну моральність, втім, повертаючи читача до споконвічних людських цінностей. Інколи його поезія виразно перенасичена вербальною моральністю, однак все-таки поет говорить про моральність метафорично, образно.

Однією з типових рис стилю Табачина є літературні, історичні ремінісценції. Сюжети та інтертекстуальні елементи накладаються на осмислення, скажімо, такої події, як повернення Шевченка із заслання в Петербург. В останній частині «Безсмертя» відчутний відгомін поезії Ліни Костенко «Повернення Шевченка»:

*Цей вислів наче полум'ям опік.
Шевченко притулився до колони
Сльоза чомусь набігла до повік,
Бо знаєте...Із каторги в салони...
Не зразу посміхнеться чоловік [13, с. 147].*

Можна мовити і про зв'язок Табачинової символіки із символікою Шевченка, вплив якої взагалі відчутний у його поезії, очевидним є його перегук з деякими темами й мотивами Шевченкової лірики (мотив шукання долі – в плані становлення особистості) тощо.

Міркуючи про Кобзаря, що став “володарем у гордім царстві духа” (І. Франко), поет висновує:

*Не заросте стежина до Тараса,
Реальна, звісно, і духовна теж.
Велика до поета приязнь наша,
Немов козацький давній степ без меж.
Його "Кобзар" – це кришталева чаша
Напою із чар-зілля, яке п'єш,
І нас він живить силою своєю,
Неначе матінка – земля Антея.
Могутнє, віще слово Кобзаря" [13, с. 145].*

Завершує твір Т. Табачин ремінісценцією з поезії «І Архімед, і Галілей...» – це перегук з хрестоматійними Кобзаревими рядками, “могутнім поетичним ясновидством Шевченка” (О. Гончар), який бачив прийдешність вселюдського миру і щастя, коли “на оновленій землі Врага не буде, супотата, А буде син, і буде мати, І будуть люде на землі”:

*Збулася мрія нашого Пророка
Прийшла щаслива, радісна пора.
Де кривда збиткувалася жорстока [13, с. 161].*

То ж дослухаймось до слів Я. Гояна: “СТАНЕМО перед ШЕВЧЕНКОМ, як перед совістю. І хай нам з небосяжного чола жертовна любов до України освітить наше воскресіння і прийдешні літа ПРОРОЦТВО ПОЕТА” [2, с. 24].

Звісно, сьогодні є безліч поетичних присвят Шевченкові численних літераторів, визнаних художніх талантів. Кожен читає Шевченка по-своєму, кожне нове покоління прочитує Слово пророка по-своєму, “озвучує по-своєму, трактує його по-своєму, співвідносячи свій час із Великою національною Позачасовістю” [10]. Художній прийом автокоментаря і самокритики, використовуваний Т. Табачином, надає твору пафосу відвертості та щирості вповідання, формує у читача портрет-характеристику самого автора: “І хай читач ласкавий вибачає За те, що я наваживсь увійти В храм Мельпомени. Звісно вистачає В письменстві метрів видатних” [13, с. 9]. У творі багато щиро особистого: автор не лише пишається своїм бунтарським ім’ям, але й народженням, як і Шевченко, навесні в рік Собаки, а цей факт, міркуємо, також увиразнює “двох душ цілування”. Симптоматично, що Т. Табачин пройшов його тернистий шлях – мандрував усіма місцями, пов’язаними з життям поета. Можна погодитися з думкою, що “дороги нашого життя, які приводять нас до Шевченка, по-різному (і легко, і важко) можуть злитися із дорогою самого Тараса... При цьому доводиться нам взяти на себе частину тих земних митарств, які прийняв кобзар, вболіваючи за всіх земляків своїх... Це і є громадянське і християнське подвижництво” [9, XXX].

Можна погодитися з думкою Ольги Слоньовської, що з книг Т. Табачина можна почерпнути значно більше, ніж із сухих біографій у підручниках та передмовах до творів українського генія, оскільки це “та цілюща вода, яка здатна розбудити національну свідомість й генетичну пам’ять етнічних українців” [12, с. 3]. Через призму художньої біографії етапних статей українського письменства автор порушує чимало важливих для нинішнього покоління проблем, за законом палімпсеста накладаючи їх на моральний вибір, етичні й естетичні ідеали Тараса Шевченка, котрий “ніби розкодує великий зміст в рідному слові, а за ними, з плином часу, відкриваються нові й нові додаткові змісти, тому твори й сприймаються як одкровення з високим трансцендентним змістом, який вчитують нові й нові покоління” [10].

Література

1. Гончар О. Шевченко і сучасність / О. Гончар // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrcenter.com/Література/Олесь_Гончар/6547814.
2. Гоян Я.П. Провісники: есе/ Я. П. Гоян. – К.: Веселка, 2011. – С. 23-25.
3. Дзюба І. На вічному шляху до Шевченка / І. Дзюба, М. Жулинський // Шевченко Тарас. Повне зібрання творів: У 12 томах. – Т.1.: Поезія 1837–1847. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 9-66.
4. Дорошенко Я. "Вдачу нашого пророка ще осягати нам..." / Я. Дорошенко // Табачин Т.М. "На розпутьях велелюдних..." – Івано-Франківськ: Бібліотечка газети "Вперед", 1999. – С. 3-6.
5. Івакін Ю.О. Тарас Шевченко / Ю. О. Івакін, В.Л. Смілянська // Історія української літератури ХІХ ст.: у 2 кн.: Підручник / За ред. акад. М. Г. Жулинського. – К.: Либідь, 2005. – Кн.1. – С. 474-524.

6. Іванишин П. Тарас Шевченко як письменник націотворець: герменевтичний аспект / П. Іванишин // Українська література в загальноосвітній школі. – 2013. – №11. – С. 8-12.
7. Костенко Ліна: Геній в умовах заблокованої культури // Ліна Костенко / Урок української. – 2000. – №2. – С. 2-8.
8. Костенко Ліна: Навчальний посібник-хрестоматія / Ліна Костенко. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
9. Майданович Т. Непрочитаний Тарас Шевченко / Т. Майданович // Шевченкова Криниця: Збірник афоризмів із творів Тараса Шевченка / Упоряд. В. Дорошенко. – К.: Криниця, 2003. – С. XX-XXX.
10. Мовчан П. Душевна беззвчність слова Тараса Шевченка / П. Мовчан // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [do.gendocs.ru \(docs /index 24102](http://do.gendocs.ru/docs/index/24102)
11. Салига Т. Шевченко і ми / Т. Салига // Шевченко. Франко. Стефаник: Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – С. 19-26.
12. Слоньовська О. “У час, як правив царством демон злий” / О. Слоньовська // Табачин Т. До цілющої води. Літературне видання. – Івано-Франківськ: видавництво СІМІК, 2007. – С. 3-5.
13. Табачин Т. М. "На розпуттях велелюдних..." / Т. М. Табачин. – Івано-Франківськ: Бібліотечка газети "Вперед ", 1999. – 184 с.
14. Шевченко Т. Кобзар / Тарас Шевченко. – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1964. – 622 с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 19.11.2013 р.

*Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Голодом Р.Б.,
канд. пед. наук, професором Слоньовською О.В.*

**“HE RETURNED MEMORY TO UKRAINIANS”:
ARTISTIC-PHILOSOPHICAL COMPREHENSION
OF SHEVCHENKO AS THE NATION’S CODE
IN TARAS TABACHYN’S WORK
“NA ROZPUTTIAKH VELELIUDNYKH”**

L. T. Shevchuk

*PreCarpathians National University by Vasyl Stefanyk;
department of Ukrainian literature; 76000, Ivano-Frankivs'k,
Shevchenko str., 57; ph. +380 (342) 59-60-74; e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

*The article is devoted to the research of Shevchenko’s word as the
unique code in T. Tabachyn’s poetic work, to the revelation of its problem-
atic-stylistic peculiarity.*

Key words: *the nation’s code, poetic tradition, peculiarity of the style.*